

12. **Панфилов В. А.** Генезис диалектического осмысления математики / В. А. Панфилов – Д., 1991.
13. **Панфилов В. А.** Философия математики Платона / В. А. Панфилов. – Д., 1997.
14. **Панфилов В. А.** Философия математики Декарта / В. А. Панфилов. – Д., 2001.
15. **Панфилов В. А.** Философия математики Лейбница / В. А. Панфилов. – Д., 2004.
16. **Перминов В. Я.** Философия и основания математики / В. Я. Перминов. – М.: Прогресс-Традиция, 2001. – 320 с.
17. **Степин В. С.** Теоретическое знание / В. С. Степин. – М., 2000.
18. **Стили в математике: социокультурная философия математики.** – СПб., 1999.
19. **Философия математики: актуальные проблемы.** // Материалы Междунар. науч. конф. 15-16 июня 2007. – М.: Изд. Савин С., 2007. – 472 с.

Надійшла до редколегії 15.11.2013

УДК 130.160

С. Ш. Айтов

Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту ім. акад. В. Лазаряна

ФІЛОСОФІЯ НАУКИ К. ПОППЕРА: ІСТОРИЧНО-АНТРОПОЛОГІЧНІ ЕЛЕМЕНТИ МЕТОДОЛОГІЇ

Проаналізовано історично-антропологічні аспекти концепцій філософії науки К. Поппера.

Ключові слова: К. Поппер, філософія науки, методологічні підходи, наукове пізнання, історична антропологія.

Проанализированы историко-антропологические аспекты концепции философии науки К. Поппера.

Ключевые слова: К. Поппер, философия науки, методологические подходы, научное познание, историческая антропология.

Analyzed historical and anthropological aspects of the concept of the philosophy of science Karl Popper.

Keywords: Karl Popper, philosophy of science, methodological approaches, scientific knowledge, historical anthropology

Проблемою роботи є аналіз впливу теоретичних підходів соціально-гуманітарних наук на концепції філософії науки.

Мета написання даної статті полягає у дослідженні історично-антропологічних підходів філософії науки К. Поппера.

Огляд літератури. Різноманітні аспекти інтелектуальних побудовань та ідей філософії науки К. Поппера розглянуті у роботах таких дослідників, як, зокрема, Д. Міллер, Д. Бронковський, Г. Норман, Н. Решер, В. Садовський та ін.. Однак проблема впливу теорій історичної антропології на філософсько-наукові теорії британського мислителя лишилася поза межами уваги та аналізу вчених.

Основна частина. Питання динаміки наукового знання, причому і соціогуманітарного, і природничого, були центральними у філософській творчості Карла Поппера. Найважливішою проблемою епістемології він вважав аналіз зростання наукового пізнання [8, с. 15]. Джерела наукового знання англійський мислитель вбачав у повсякденному знанні, яке вибудовується у процесі освоєння людиною та соціумом навколишнього середовища, технічного та економічного поступу, ускладнення соціуму та суспільних відносин. Отже, у певному соціально-культурному та соціально-психологічному контексті. Цікаво відзначити, що, солідаризуючись із видатними філософами Європи XVII – початку XX сторіччя, К. Поппер вважав наукове пізнання більш легким для дослідження, ніж знання повсякденне, як ясно висловлене й сформульоване із складу повсякдення знань [8, с. 21].

Епістемологія, як наука про динаміку пізнання, є, за концепцією Поппера, складним когнітивним утворенням. Вона містить три елементи («світи», «універсуми») :

1. Світ фізичних об'єктів та фізичних станів.

2. Світ станів свідомості, ментальних станів і можливих адаптацій цих психологічних феноменів до реальності.

3. Світ об'єктивного змісту мислення, зокрема цих наукових ідей, поетичних творів та різноманітних мистецтв. [10, с.108]. Концепція поєднує у єдиному когнітивному просторі природничі та соціально-гуманітарні науки, інтегруючи дослідження фізичної реальності (перший світ) та продуктів суб'єктивної діяльності у сферах ментальності й повсякденного знання (другий світ), «високої» інтелектуальної творчості (третій світ).

Якщо розуміти «перший світ» як певне природничо-географічне становище (світ фізичної географії), «другий світ» як простір ментальності та проявів соціально-значущої поведінки індивідів і суспільств, а «третій світ» як простір розвитку наукового пізнання та художньої творчості, то логічним є висновки про неявний історично-антропологічний характер концепції К. Поппера, оскільки ця наука (історична антропологія) охоплює всі вказані явища у власному дослідницькому універсумі: географічний контекст генези та проявів ментальності в соціумі минулого; явища ментальності та повсякденне життя; наукову й художню творчість, зумовлену двома першими елементами. Згідно з міркуваннями К. Поппера «другий світ» є посередником між світами першим і другим [7, с.155]. І дійсно, ментальності суспільства та сформовані на тій основі форми соціально-значущої поведінки опосередковують вплив географічного оточення цивілізацій(культури) на особливості її наукової та художньої творчості.

Зміст «третього світу», на думку К. Поппера, є найбільш важливим для розуміння та дослідження гуманітарними науками. І це концептуальне положення також когнітивно корелює з проблемним полем та методологією історичної антропології. Остання полягає у тому, що історично-антропологічні реконструкції вельми часто ґрунтуються на аналізі ідей та образів художньої творчості, віртуальної реальності, створених мистецтвом як джерел розуміння ментальності і соціально значущої поведінки людей та суспільств минулого.

Аналізується вплив художньої творчості, як генератора моделей життєвих програм та світоглядних «матриць». Такий методологічний підхід є особливо характерний для філософсько-культурних та семіотичних праць Ю. М. Лотмана.

Акцентуючи дослідницьку увагу на науковій динаміці та когнітивній цінності природничих наук, К. Поппер вказував на їх риси подібності із соціально-гуманітарним пізнанням. Зокрема, він обґрунтував наявність загальних когнітивних рис, розуміння досліджуваних об'єктів цих гілок наукового знання [7, с. 118]. Особливості об'єктів соціально-гуманітарного історичного пізнання, що полягають у мінливості, складності та швидкій динаміці суспільної реальності, потребують оригінальних методів дослідження. На думку англійського філософа, для розуміння соціальної реальності плідним є метод ситуаційного аналізу, адаптований до постійно змінюваних соціо-культурно-психологічних обставин, спричинених складною динамікою індивідуальної та соціальної психіки, та їх утворень – різноманітних проявів інтелектуальної творчості. Розуміння останніх К. Поппер вважав дуже важливим для соціально-гуманітарного та історичного пізнання. На його думку, «можливо, найбільш важливою галуззю історії є історія людських думок, людського знання, включаючи історію релігії, філософії, науки» [7, с. 181].

Саме цей, практично неминучий суб'єктивізм соціально-гуманітарних наук, К. Поппер вважав, ймовірно, їх найбільш характерною когнітивною рисою. На його погляд, «(...) досягти об'єктивності у соціальних науках значно трудніше, ніж у природничих» [6, с. 301]. Досягнення об'єктивності в суспільно-гуманітарному пізнанні можливе за умови незалежності (максимально можливої) від впливу на дослідника «соціальних цінностей, у тому числі його особистісних.

Цікаво відзначити, що пропагуючи ідеї наукової об'єктивності та абстрагованості, К. Поппер і як особистість, і як дослідник піддався політичному, соціально-психологічному та науковому впливу суспільно-культурних контексту та дискурсу 1930–1940-х рр. Проблематика взаємодії соціально-культурної динаміки суспільства та розвитку наукового пізнання була вельми актуальною у середовищі британських інтелектуалів у 1930-ті рр. ХХ ст.; в університетсько-науковому середовищі [2, с. 55-56]. Очевидно, що дискусії щодо соціально-політичних та філософсько-наукових проблем суттєво вплинули на негативне ставлення англійського філософа до революцій у суспільстві і науці [9, с. 313] й взагалі на цікавість до соціальної проблематики як у галузях філософії політики та філософії історії (зокрема, відома праця «Відкрите суспільство та його вороги»), так і у галузі філософії науки (не менш відома «Логіка та зріст наукового знання»).

У полі зору К. Поппера знаходилися соціологія, психологія, соціальна психологія, але здебільшого він повертався до осмислення когнітивних особливостей історичної науки, характеру розуміння нею соціальної реальності минулого. Дослідник вказував на необхідність розуміння історичних подій та дій людей, що беруть участь у цих подіях. На його думку, «зрозуміти цих людей – означає зрозуміти історичну ситуацію» [5, с. 332]. І у цьому концептуальному положенні К. Поппер фактично наближається до трактовки історичної науки як науки про «людину в часі», характерної для французької «школи «Анналів» та ідеалу антропологічно орієнтованої історії.

Аналіз філософсько-наукових концепцій К. Поппера дає підстави зробити висновок про те, що він значною мірою розумів когнітивні особливості соціально-гуманітарних наук. Утім це розуміння вочевидь було вельми нестійким й по-

ступалося тому напрямку філософської творчості британського мислителя, яка обґрунтовувала науковий пріоритет природничого пізнання та логіки розвитку відповідних наукових дисциплін над соціально-гуманітарними науками та властивими їм методологічними стадіями суспільно-гуманітарної реальності.

Так, принципи наукового дослідження та концептуальна модель наукової динаміки розглядається К. Поппером як універсальна, фактично єдина і для природничих, і для соціально-гуманітарних наук [11, с. 211]. Важлива для філософського світогляду британського мислителя ідея щодо пояснень еволюції наукового знання процесом біологічної еволюції [3, с. 349] також сформульована у парадигмі розуміння природничих наук як базових у загальній динаміці наукового пізнання. Подібні філософські та методологічні погляди, не тільки К. Поппера, але й багатьох науковців у галузях філософії науки, фізики, біології, математики досить влучно висловив Г. Норман, на думку якого «ідея Поппера полягає у тому, що немає наукових проблем у явищах, які неможливо було б дослідити природничо-науковими методами...» [4, с. 101]. У річищі даної філософсько-наукової парадигми К. Поппер відстоював ідеї про тотожність методологій природничих та соціальних наук, принципів логіки цих гілок наукового пізнання, які однаковою мірою ґрунтуються на постулатах формальної логіки [12, с. 37].

Природно, що намагання К. Поппера обґрунтувати принцип верховенства природничих наук викликали спротив дослідників соціально-гуманітарних наук та соціальної філософії. Одним із виразників інтелектуального опору «детермінізму природничого пізнання» виступив Т. Адорно. Він, зокрема, вказував на велику складність соціальних об'єктів порівняно із природничими об'єктами та, відповідно, необхідність логіки, більш складної, ніж формальна (прихильником якої виступав К. Поппер), для адекватного розуміння різноманітних й різноспрямованих суспільних процесів. На думку німецького філософа, «прямолинійність і простота не є такими вже невід'ємними ідеалами там, де сам предмет дослідження складний...» [7, с. 73].

Висновки. Отже, бачимо, що Поппер вельми широко застосовував у своїх концепціях фактично історично-антропологічні інтелектуальні підходи. Причину методологічних хитань К. Поппера в оцінці значимості соціально-гуманітарного пізнання можна пояснити протиріччями між підвищенням статусу наук цього циклу й розумовими стереотипами самого філософа. Результати потужного розвитку у ХХ столітті таких соціально-гуманітарних наук, як політологія, соціологія, історія, соціальна психологія, культурологія, є загальновідомими. Філософські погляди К. Поппера формувалися у той час, коли соціальні науки не були настільки актуальні, тому наявність цього когнітивного протиріччя у мисленні та творчості британського філософа можна пояснити, виходячи із теоретичних підходів історичної антропології та психології наукової творчості.

Бібліографічні посилання

1. Адорно Т. К логике социальных наук [Текст] / Т. Адорно // Вопр. философии. – № 10. – С. 76–86.
2. Бронковский Д. Гуманизм и рост знания [Текст] / Д. Бронковский / Поппер К. Эволюционная эпистемология и логика социальных наук. – Пер. с англ. – М.: Эдиториал. – УРСС, 2000. – 462 с.
3. Миллер Д. Послесловие и русскому изданию «Объективного знания» / Д. Миллер / Поппер К. Объективное знание. Эволюционный подход. – Пер. с англ. – М.: Наука, 2002. – С. 348–352.

4. **Норман Г. Э.** Карл Поппер о ключевых проблемах науки XX века [Текст] / Г.Э. Норман // *Вопр. философии.* – 2003. – № 5. – С. 96–102.
5. **Поппер К.** Исторические объяснения [Текст] / К. Поппер/ Поппер К. Эволюционная эпистемология и логика социальных наук. – Пер. с англ.–М.: Эдиториал – УРСС, 2000. – С. 330–339.
6. **Поппер К.** Логика социальных наук [Текст] / К. Поппер / Поппер К. Эволюционная эпистемология и логика социальных наук. – Пер. с англ.– М.: Эдиториал – УРСС, 2000. – С. 298–323.
7. **Поппер К.** О теории объективного разума [Текст] / К. Поппер / Поппер К. Объективное знание. Эволюционный подход. – Пер. с англ. – М.: Эдиториал – УРСС, 2002. – С. 153–186.
8. **Поппер К.** Предисловие к первому английскому изданию [Текст] / К. Поппер/ Поппер К. Логика научного исследования. – Пер. с англ. – М.: Республика, 2004. – С. 14–21.
9. **Поппер К.** Разум или революция [Текст] / К. Поппер / Поппер К. Эволюционная эпистемология и логика социальных наук. – Пер. с англ.– М.: Эдиториал – УРСС, 2000. – С. 314–329.
10. **Поппер К.** Эпистемология без субъекта знания [Текст] / К. Поппер / Поппер К. Объективное знание. Эволюционный подход. – М.: Эдиториал – УРСС, 2002. – С. 108–152.
11. **Решер Н.** Пирс, Поппер и методологический поворот [Текст] / Н. Решер / Поппер К. Эволюционная эпистемология и логика социальных наук. – М.: Эдиториал – УРСС, 2000. – С. 210–211.
12. **Садовский В. Н.** Эволюционная эпистемология Карла Поппер [Текст] / В. Н. Садовский / Поппер К. Эволюционная эпистемология и логика социальных наук. – М.: Эдиториал – УРСС, 2000.– С. 3–51.

Надійшла до редколегії 15.11.2013

УДК 510.160.130.

В. А. Панфилов,* А. Е. Коломейцев**

**Центр гуманітарного образования НАН України*

***Московский государственный университет технологий и управления*

ДУХОВНО–ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНАЯ ФИЛОСОФИЯ ЧИСЛА В КОСМОСЕ ПИФАГОРЕЙЦЕВ

Исследована одна из первых концепций философии числа пифагорейцев, которая стала основополагающей в формировании философии математики Платона и Аристотеля. Пифагорейское учение о «числовой гармонии» было первым шагом по пути теоретического осмысления действительности в форме количественных закономерностей. Философия числа пифагорейцев заложила фундамент диалектически-количественной, эйдетически-созерцательной философии математики Платона и метафизически-абстрактной, силлогистически-количественной философии математики Аристотеля.

© В. А. Панфилов, А. Е. Коломейцев, 2014